

පටිච්චසමුප්පාදය හා දුක්ඛ නිරෝධය

කල්පයක් තුළ ලොවට ලැබෙන අසිරිමත් නැවුම් ම දෙය නම් තථාගත දේශිත ශ්‍රී සද්ධර්මයයි. එය ශ්‍රවණය කොට තම ජීවිතයට සම්බන්ධ කර ගත් පමණකට මෙලොව ජීවිතයේ සාර්ථකත්වය මෙන් ම පරලොව සුගතිය ද සපුරා දුකින් නිදහස් ව සසර ගමන නවතාලීමට ද හැකියාව ලැබෙනු ඇත. එම සද්ධර්මයෙන් ප්‍රතිඵල නෙළා ගැනීම සඳහා කලාණම්‍ය ආශ්‍රය ප්‍රමුඛ කාර්යභාරයක් ඉටුකරයි. කලාණ මිත්‍රත්වයෙන් නිසිඵල නෙළා ගත හැකි වන්නේ යමකු තුළ නුවණැතිබව, අවංකබව හා සුවච්චව (මැනැවින් ඇහුන්කම්දීම) යන ගුණාංග තිබුණ පමණකටයි (මහාවේදනස්ස සුත්ත, ම.නි. 2, 400 පිට). කලාණ මිත්‍රත්වයෙන් අපට ලැබෙන මහඟු දයාදය වන්නේ බුදුරදුන් වදාළ සදහම් පණිවිඩයේ හරය ශ්‍රවණය කරන්නට ලැබීමෙන් දෙසවණට උතුම් ම ප්‍රතිලාභය හිමිවීමයි. මෙහිලා පටිච්චසමුප්පාදය ප්‍රධාන ඉගැන්වීම වශයෙන් සැලකිය හැකිය. අප ලෝකය සමග සම්බන්ධය පවත්වන ඇස, කණ ආදී ආයතන, රූප, වේදනාදී ස්කන්ධ, චක්ඛු ධාතු - රූප ධාතු - චක්ඛුවිඤ්ඤාණ ධාතු ආදී ධාතු 18, නාමරූප - විඤ්ඤාණ මේ ආදී සියලු ධර්මතා පිළිබඳ යථා ස්වභාවය තේරුම් ගැනීමට අවස්ථාව ලැබෙන්නේ පටිච්චසමුප්පාදය පිළිබඳ අවබෝධය ලද පමණකටයි. ඉහත සඳහන් ආයතන ආදී සියලු ධර්මතාවන්හි පවත්නා යථාර්ථය වන්නේ ඒවා පෙර නොතිබී හේතු ඇති කල්හි හටගෙන හේතු නිරුද්ධ වීමෙන් ඉතිරි නැතිව නිරුද්ධවීමයි (අනුත්වා සම්භූතං නුත්වා න හවිස්සති). පටිච්චසමුප්පාදය තේරුම් ගත් පමණකට චතුරාර්ය සත්‍ය තේරුම් ගැනීමට අවස්ථාව උදාවේ. මෙකී යථාර්ථයන් පසක් කළ පමණකට සතර සතිපට්ඨානය භාවිත කොට අවිද්‍යාවෙන් සිත සම්පූර්ණයෙන් ම මුදවා ගෙන දුකින් නිදහස් වීමට අවස්ථාව උදාවේ.

බුදුරදුන් දෙසූ දහම් මග අනුපූර්ව ප්‍රතිපදාවකින් යුක්ත වූවකි. මහසයුර වෙරලේ පටන් ක්‍රමයෙන් ගැඹුරට දිව යන්නාක් මෙන් තථාගත දේශනාව ද ක්‍රමයෙන් ගැඹුරට යන්නකි (පහාරාද සුත්ත, අං.නි.). භාග්‍යවතුන් වහන්සේ අපට ආරම්භයේ දී මග පෙන්වන්නේ මෙලොව ජීවිතය සඵල කර ගැනීමටයි. ඒ සඳහා උත්සාහයෙන් අධ්‍යාපනය හා ආර්ථිකයෙන් දියුණු වීමත් (උච්චාන සම්පද), තමා ඉපැයූ ධනය රැක ගැනීමත් (ආරක්ඛ සම්පද), යහපත් මිතුරන්ගේ ඇසුරත් (කලාණම්‍යන්තනා), ඉපැයූ ධනයට සරිලන ලෙස ජීවිත කළමනාකරණයත් (සමජ්චිකතා) අවශ්‍ය වේ. ධම්මිකෙති ධම්මලද්ධෙති යනුවෙන් දැක්වෙන පරිදි මේ හැම දෙයක ම පදනම නම් දූහැම් බවයි. මේ සියල්ල සඳහා කලණ මිතුරු ඇසුර මහත් දයකත්වයක් සපයයි.

මෙලෙස ජීවිතය සාර්ථක කර ගත් තැනැත්තා එය තවදුරටත් අර්ථවත් කර ගනිමින් මානසික සුවය දියුණුව උදකර ගැනීම සඳහා ක්‍රියා කළ යුතුව ඇත. ඒ සඳහා කලාණම්‍ය ආශ්‍රයෙන් ධර්ම ශ්‍රවණය කරන විට කර්මය, කර්මඵල, සසර පිළිබඳ අවබෝධය දියුණු වේ. තමා සසර පින් කොට මෙබඳු උතුම් දිවියක් ලබා ඇති බවත් එය තවදුරටත් රැකගෙන උසස් තත්ත්වයට පත් කර ගත යුතු බව අවබෝධ වේ. ඒ සඳහා හැකිතාක් දුරට දන, සීල, භාවනා යන ත්‍රිවිධ පුණ්‍ය ක්‍රියාවන්හි නිරත වනු ඇත. මෙලෙස පින්කම් කිරීම හුදෙක් පරලොව සුගතිගාමී වීම පමණක් ඉලක්ක කොට ඇත්තක් පමණක් නොව මේ ජීවිතය ම වඩාත් සාර්ථක කර ගැනීම සඳහා වූවකි. පින් කළ තැනැත්තා මෙලොවදී ම සතුට භුක්ති විඳී (ඉධ නන්දති). සැප යනු පිනට කියන වෙනත් වචනයකි (සුඛො පුඤ්ඤස්ස උච්චයො). පින් රැස් කර ගැනීම යනු සැප රැස් කර ගැනීමකි. තමා විසින් කරන ලද පින්කම් ගැන සිතා ජීවිතය අවසානයේ දී විශේෂයෙන් සතුටින් සැනසීමෙන් කාලය ගත කිරීමට හැකියාව ලැබේ (පුඤ්ඤං සුඛං ජීවිතසංඛයම්හි). මෙලෙස පින්කම් කිරීමට මූලික පදනම වන්නේ කම්මස්සකතා සම්මාදිට්ඨිය හෙවත් කර්මය හා කර්මඵල පිළිබඳ අවබෝධයයි. පින්කම් කිරීමේ දිට්ඨමම ආනිසංස වශයෙන් දිගාසිරි සම්පත්, නිරෝගී සම්පත්, අතීතගත අකුසල කර්මයන්හි විපාක දුර්වල කරලීම, කුසල කර්මවල ආනිසංස වර්ධනය කරගනීම ආදී විවිධ ප්‍රතිඵල මේ ජීවිතයේ දී අත්විඳිය හැකි වේ. ඒ අතර විශේෂයෙන් සද්ධර්මය පැහැදිලි කරදෙන කලාණම්‍ය ඇසුර ලැබීමට ද මෙමගින් හැකියාව ලැබේ. කලාණ මිත්‍රයන් වෙතින් හුදෙක් සුගතිගාමී මාවත පමණක් නොව සසර දුකින් සම්පූර්ණයෙන් නිදහස්විය හැකි මෝක්ෂ මාර්ගය ද අසා දැන ගැනීමට අවස්ථාව උදාවේ.

කර්මය පිළිබඳ ඉගැන්වීම් දැන ගැනීමටත් සුගතිගාමී වීමටත් අබුද්ධෝත්පාද සමයක වුව ද හැකියාව පවතින්නකි. සම්මා සම්බුදුරජාණන් වහන්සේ නමක් ලොව පහළවීමෙන් අපට ලැබෙන සුවිශේෂී වරප්‍රසාදය වන්නේ සංසාර වක්‍රයෙන් නිදහස්වීමට අවශ්‍ය මගපෙන්වීමයි. එනම් මෝහය හෙවත් අවිද්‍යාව දුරැලීමේ නොවරදින අනුශාසනයයි. භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ මෙම ඉගැන්වීම මැනැවින් නුවණින් ශ්‍රවණය කිරීමත් එය

හැකි උපරිමයෙන් පිළිපැදීමත් එම දහම ලෝකයාට කියා දීමත් මෙලොව උපත ලද බුද්ධිමත් මනුෂ්‍යයකුගේ ප්‍රධාන ජීවිත අභිලාශය විය යුතු ය. තථාගතයන් වහන්සේ නමක් ලොව පහළ වන්නේත් උන් වහන්සේ දේශනා කරන දහම ලොව බබලන්නේත් කරුණු තුනක් ලොව පවතින බැවිනි. එනම් ජරා, මරණ සහ ජාති ය (තයොධම්ම සුත්ත). මෙම අභියෝග තුන ජය ගත හැක්කේ පටිච්චසමුප්පාද සංඛ්‍යාත ආර්ය න්‍යාය තේරුම් ගෙන සති සම්පජ්ඣාදය වැඩිමේ ප්‍රතිඵල වශයෙනි.

බුදුදහමේ ඇතුළත් සුවිශේෂී ඉගැන්වීම අන්තර්ගත වන්නේ පටිච්ච සමුප්පාද විග්‍රහය තුළයි. ‘පටිච්චසමුප්පාද’, ‘අරියඤ්ඤ’ (අනාපටිණ්ඩික සුත්ත, සං.නි. 2, 212 පිට), ‘ඉදප්පච්චයතා’ (මහානිදන සුත්ත, දී.නි.2, 80), ‘උදයබ්භයගාමී පඤ්ඤ’ (වාග්ඝපජ්ජ සුත්ත), ‘සම්මාදිට්ඨි’ (මහාවන්තාරිසක සුත්ත, ම.නි.), ‘අනිච්චතා’ ආදී විවිධ නම්වලින් මෙම න්‍යාය බුදුදහමෙහි විස්තර කොට තිබේ. භාග්‍යවතුන් වහන්සේ පස්වග මහණුන්ට ‘යං කිඤ්චි සමුදයධම්මං සබ්බං තං නිරොධධම්මං...’ යනුවෙන් දේශනා කළේ ද, බාහිර දරුවරියට ‘දිට්ඨො දිට්ඨමන්තං සුභෙ සුභමන්තං මුඛෙ මුඛමන්තං විඤ්ඤානෙ විඤ්ඤානමන්තං...’ යනුවෙන් පැහැදිලි කළේ ද, අනාපටිණ්ඩික සිටුකුමාට ‘ඉති ඉමස්මිං සති ඉදං භොති, ඉමස්සුප්පාද ඉදං උප්පජ්ජති...’ (පංචභයවේර සුත්ත, සං.නි.2, 108) ‘යනුවෙන් දේශනා කළේ ද, අස්සජ් මහරහතන් වහන්සේ වහන්සේ ‘යෙ ධම්මා භේතුජ්ජනවා නෙසං භෙතුං තථාගතො ආහ...’ (ම.ව.)’ යනුවෙන් උපතිස්ස පරිබ්‍රාජකයාට දේශනා කළේ ද මෙම එක ම අනුශාසනයයි. මෙය තේරුම් ගත් පමණට දුකෙහි හටගැනීම හා නිරෝධය පිළිබඳ වූ වතුරාර්ය සත්‍යය පිළිබඳ අවබෝධය දියුණු වේ. විශේෂයෙන් සත්ත්වයා නිර්මාණය වී ඇති ස්කන්ධ, ධාතු, ආයතන, නාමරූප පිළිබඳ දැනුම පිරිසිදු වේ. එපමණට දුකින් නිදහස්වීමේ ඒකායන මාවත වූ සතර සතිපට්ඨානයට අනුව ජීවත්වීමේ උනන්දුවක් හටගනී. සතර සතිපට්ඨානය තුළ වාසය කළ පමණට අපා දුකින් මෙන් ම සසර දුකින් ද නිදහස් වීමට අවස්ථාව ලැබේ. මෙලොව උපත ලැබූ අයෙකුට ලද හැකි උසස් ම රැකවරණය වන්නේ සතර සතිපට්ඨානයයි.

දිනක් බුදුරජාණන් වහන්සේ වෙත පැමිණ ආනන්ද මාහිමියන් වහන්සේ පටිච්චසමුප්පාදය ගැඹුරු ඉගැන්වීමක් බවත් එහෙත් එය අවබෝධ කර ගැනීම අපහසු නොවන බවත් සඳහන් කළහ. මෙහි දී භාග්‍යවතුන් වහන්සේ අනඳ මාහිමියන්ට දේශනා කළේ ආනන්ද එසේ නොපවසන ලෙසයි. සත්ත්වයන් සසර බොහෝ කලක් අවිද්‍යා - තෘෂ්ණා දැලට හසු වී පැටලී මෙලෙස ගමන් කරන්නේ මෙම ආර්ය න්‍යාය අවබෝධ කර නොගැනීම නිසා බව අවධාරණය කළහ (මහානිදන සුත්ත, දී.නි.2, 80).

භාග්‍යවතුන් වහන්සේ පටිච්ච සමුප්පාදය විවිධාකාරයෙන් දේශනා කර ඇති ආකාරය ත්‍රිපිටකය විමසා බැලීමෙන් පැහැදිලි වේ. කුමන ආකාරයෙන් එය විස්තර කළ ද එහි ඇති සාරය නොහොත් සැකැස්ම සමාන වුවකි. සංයුක්ත නිකායේ සෝතාපත්ති සංයුක්තයේ සඳහන් තතිය අනාපටිණ්ඩික සූත්‍රයෙහි පටිච්චසමුප්පාදයේ මෙම මූලධර්මය විස්තර කර තිබේ.

‘කතමො චස්ස අරියො ඤ්ඤො පඤ්ඤාය සුදිට්ඨො භොති සුප්පච්චිද්ධො? ඉධ ගහපති, අරියසාවකො පටිච්චසමුප්පාදං යෙව සාධුකං යොනිසො මනසිකරොති, ‘ඉති ඉමස්මිං සති ඉදං භොති, ඉමස්සුප්පාද ඉදං උප්පජ්ජති, ඉති ඉමස්මිං අසති ඉදං න භොති ඉමස්ස නිරොධා ඉදං නිරුජ්ඣති.’

කවර නම් ආර්ය න්‍යායක් ශ්‍රාවකයකු විසින් ප්‍රඥාවෙන් මැනැවින් දැක්ක යුතු ද යන්න මෙහි දැක්වේ. ඒ අනුව පටිච්චසමුප්පාදය මනා කොට නුවණින් මෙනෙහි කළ යුතු බව අවධාරණය කර තිබේ. එනම් මෙලෙස හේතු ඇති කල්හි මෙම ප්‍රතිඵලය වේ. මෙය හටගැනීමෙන් මෙය උපදී. මෙය නැති කල්හි මෙය නොවේ. මෙය නිරුද්ධ වීමෙන් මෙය නිරුද්ධ වේ. පටිච්ච සමුප්පාදය න්‍යාය විස්තර කෙරෙන සංක්ෂිප්ත පැහැදිලිකිරීම මෙයයි. එය ම ‘අච්ඡ්ඡා පච්චයා සංඛාරා ...’. ආදී වශයෙන් අංග දෙළහකින් යුතුව මධ්‍යම වශයෙන් ද ‘හේතු, ආරම්භණ අධිපති....’ ආදී වශයෙන් සුවිසිච්ඡා ක්‍රමයට විස්ථාරිත වශයෙන් ද මෙය දේශනා කොට තිබේ. ශ්‍රාවකයන්ගේ බුද්ධියේ පමණට භාග්‍යවතුන් වහන්සේ මෙලෙස විවිධාකාරයෙන් පැහැදිලි කොට තිබේ. පටිච්චසමුප්පාදය තේරුම් ගත් පමණට අනිත්‍ය, දුක්ඛ, අනාත්ම යන ත්‍රිලක්ෂණ අවබෝධ වනු ඇත.

බුද්ධශාසනයට යමකු සැබෑ ලෙස ස්ථාවරව බැස ගන්නේ බුදුසසුනට ම ආවේණික වූ ලෝක යථාර්ථය නිවැරදි ලෙස ශ්‍රවණය කිරීම වශයෙනි. එනම් හේතු ඇති කල්හි පෙර නොතිබී හටගන්නා ලෝකය හේතු නිරුද්ධ වීමෙන් ඉතිරි නැතිව නිරුද්ධ වන බව පිළිබඳ යථාර්ථයයි (අභ්‍රන්වා සම්භ්‍රන්වා හ්‍රන්වා න භවිස්සති). අවිද්‍යාව ඇති කල්හි ලෝකයක් ඇතැයි නිර්මාණය කර ගන්නා අතර අවිද්‍යාව නැති කල්හි අවිද්‍යාවෙන් හටගත් ලෝකය ද නිරුද්ධ වේ. අතීත කර්මවිපාක වශයෙන් වර්තමානයෙහි නිර්මාණය වන පංචස්කන්ධ ලෝකය

නුවණින් නොදකීම නිසා ඒ අරභයා වේතනා (පුඤ්ඤ, අපුඤ්ඤ, ආනෙඤ්ජ වශයෙන් සංස්කාර) නිර්මාණය වුවහොත් පංචුපාදනස්කන්ධ ගොඩනැගේ. ඉන්පසු ඊට අනුගතව විඤ්ඤාණ, නාමරූප ආදී සෙසු අංග නිර්මාණය වී දුක හටගන්නා ආකාරය අනුපිළිවෙලින් මෙලෙස විස්තර කර ඇත. ඒ අනුව

‘අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරා, සංඛාර පච්චයා විඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණ පච්චයා නාමරූපං, නාමරූප පච්චයා සළායනනං, සළායනන පච්චයා ඵස්සෝ, ඵස්ස පච්චයා චේදනා, චේදනා පච්චයා තණ්හා, තණ්හා පච්චයා උපාදනං, උපාදන පච්චයා භවෝ, භව පච්චයා ජාති, ජාති පච්චයා ජරාමරණසෝකපරිදේව දුක්ඛදෝමනස්සුපායාසා සම්භවන්ති. ඵවමෙතස්ස කෙවලස්ස දුක්ඛන්ධස්ස සමුදයො හොති. අයං චූච්චති භික්ඛවෙ පට්ච්චසමුප්පාදෙ.’ (පට්ච්චසමුප්පාද සුත්ත, සං.නි. 2, අභිසමය සංයුත්ත, 02 පිට)

මෙලෙස අවිද්‍යා සහගතව හටගන්නා ලෝකය නිසා අඤ්ඤාණ වර්යාවෙහි ප්‍රතිඵල වශයෙන් ජරාමරණාදී දුක් සමුදය නිර්මාණය වේ. අවිද්‍යාව පාදකව ලෝකය හා දුක නිර්මාණය වීම තේරුම් ගැනීම බුදුරදුන් පිළිබඳ ශ්‍රද්ධාව ඇති වීමටත් එමඟින් ප්‍රමුදිතබව, ප්‍රීතිය, පස්සද්ධිය, සුඛය, සමාධිය, යථාභූතඤ්ඤාදස්සනය, නිබ්බිදව, විරාගය, විමුක්තිය ආදී සියලු ආධ්‍යාත්මික ස්තරයන්හි පදනම පට්ච්චසමුප්පාදය තේරුම් ගැනීමයි (උපනිස සුත්ත, සං.නි.2, 50 පිට).

මෙලෙස යමෙකු පට්ච්චසමුප්පාදයෙහි යථා ස්වභාවය දැන අවිද්‍යාව ඉතිරි නැතිව හට නොනැගෙන අයුරින් සිහිනුවණින් (සතිසම්පජඤ්ඤයෙන්) යුතුව වාසය කළහොත් ජරාමරණ සංඛ්‍යාත ලෝකයක් ද නිර්මාණය නොවනු ඇත. එමඟින් ජරාමරණාදී දුක් සමුදයයෙන් සපුරා නිදහස්වීමට ද අවස්ථාව උද වේ. එය මෙලෙස විස්තර වේ.

‘අවිජ්ජායත්චේව අසේසවිරාගනිරෝධා සංඛාර නිරෝධෝ සංඛාර නිරෝධා විඤ්ඤාණ නිරෝධෝ විඤ්ඤාණ නිරෝධා නාමරූප නිරෝධෝ නාමරූප නිරෝධා සළායනන නිරෝධෝ සළායනන නිරෝධා ඵස්ස නිරෝධෝ ඵස්ස නිරෝධා චේදනා නිරෝධෝ චේදනා නිරෝධා තණ්හා නිරෝධෝ තණ්හා නිරෝධා උපාදන නිරෝධෝ උපාදන නිරෝධා භව නිරෝධෝ භව නිරෝධා ජාති නිරෝධෝ ජාති නිරෝධා ජරාමරණසෝකපරිදේව දුක්ඛ දොමනස්සුපායාසා නිරුජ්ඣන්ති. ඵවමේතස්ස කෙවලස්ස දුක්ඛන්ධස්ස නිරෝධෝ හොති’ අයමස්ස අරියෝ ඤයෝ පඤ්ඤාය සුද්ධියෝ හෙති සුප්පච්චෝ’.

අවිද්‍යාව ඉතිරි නැතිව නිරෝධ කිරීම ජරාමරණාදී සියලු දුක්චල නිරෝධය වේ. මෙලෙස දුකෙහි හටගැනීම හා නිරෝධය පිළිබඳ ආර්ය න්‍යාය වූ පට්ච්චසමුප්පාදය මැනැවින් අවබෝධ කර ගැනීම සෝතාපන්න වීමේ මාවතයි. යමෙක් බිය හා වෛරය ගෙනදෙන පංච දුශ්චරිතයන් දුරු කළේ වේද සතර සෝතාපන්නි අංගයන්ගෙන් යුක්ත වූයේ ද ඉහත දැක්වූ ආර්ය න්‍යාය දක්නේ වේ ද ඔහු ක්ෂය කළ නිරය ඇත්තේ (බිණනිරයයොමිති) වෙමිසි ද, ක්ෂය කළ තිරිසන් දුගති විපාක ඇත්තේ වේ ද (බිණනිරච්ඡානායෝනියෝ), ක්ෂය කළ ප්‍රේත විෂය ඇත්තේ ද (බිණපෙත්තිවිසයෝ), ක්ෂය කළ දුගතිවිපාක ඇත්තේ ද (බිණාපායදුගතිවිච්ඡානෝ), සෝවාන් වූයෙමි (සෝතාපන්නෝභමස්මි), පහළට නොවැටෙන ස්වභාවයෙන් යුක්ත වූයේ (අච්ඡිපානධම්මෝ), නියත වශයෙන් සම්බෝධිපරායණ වූයේ (නියනෝ සම්බෝධිපරායණෝ) වෙමි’යි පවසන්නේ ය. මෙහිලා සිදුවන්නේ අතීත කර්ම වශයෙන් ලද ස්කන්ධ පංචකය පිළිබඳ මනා නුවණින් හා සිහියෙන් ක්‍රියා කරමින් ඤාණ වර්යාවට අනුගතව ක්‍රියා කිරීමයි.

ඉහත පාඨයෙන් ඉතා පැහැදිලි වන යථාර්ථය නම් බිය - වෛරය ගෙන දෙන කරුණුවලින් මිදීමටත් සතර අපායෙන් නිදහස් වීමටත් සෝතාපන්න වීමටත් හේතුවන ප්‍රධාන සාධකය පට්ච්ච සමුප්පාදය ඔස්සේ දුක අවබෝධ කර ගැනීම බවයි. මෙම අවබෝධයත් සමග සතර සෝතාපන්නි අංගයන්හි ස්ථාවර ව බැස ගනී. එනම් බුද්ධ, ධර්ම, සංඝ යන තෙරුවන කෙරෙහි ස්ථාවරව නොසෙල්වෙන ප්‍රසාදය සහ ආර්ය කාන්ත ශීලයෙන් සමන්විත වීමයි. ආර්ය උතුමන් විසින් අගය කළ පංචසීල මෙහි දී පිහිටා සිටී. බිය හා වෛරය දුරු කොට සතර අපායෙන් නිදහස්වීමේ ඒකායන මාවත මෙයයි. පට්ච්ච සමුප්පාදය මැනැවින් අවබෝධ කර ගැනීම ඇත - නැත අන්තයන්ගෙන් දුරුවීමටත් චතුරාර්ය සත්‍යය වටහා ගැනීමටත් ඒ ඔස්සේ මධ්‍යම ප්‍රතිපදව අනුගමනය කරමින් ස්කන්ධ, ධාතු, ආයතන, නාමරූප ආදී ජීවිත යථාර්ථ පිරිසිඳ දැන ගැනීමටත් අවස්ථාව උදවේ. එබැවින් පට්ච්ච සමුප්පාදය අවබෝධ කර ගැනීම බුදුදහමට අනුව සුගතිය හා විමුක්තිය සාක්ෂාත් කර ගැනීමේ මූලික පදනම ලෙස සඳහන් කළ හැකි ය. මෙලෙස පට්ච්ච සමුප්පාදය තේරුම් ගැනීමට සසරගත පුණ්‍ය මහිමයක් මෙන් ම

නුවණැතිබව, අවංකබව හා සුවච්චබව යන ගුණාංග තමා තුළ තිබීම අත්‍යවශ්‍ය වේ. මෙහිලා කලාණ මිත්‍ර ආශ්‍රය සුවිශාල කාර්යභාරයක් ඉටු කරයි.

පටිච්ච සමුප්පාදය වටහා ගැනීම ධර්මය වටහා ගැනීමට අන්‍යෝන්‍ය වශයෙන් උපකාරවත් වේ. ධර්මය තේරුම් ගැනීම බුදුරජාණන් වහන්සේ කවරෙක් ද යන අවබෝධ කර ගැනීමට ද උපකාරවත් වනු ඇත.

'යො පටිච්චසමුප්පාදං පස්සති සො ධම්මං පස්සති, යො ධම්මං පස්සති සො පටිච්චසමුප්පාදං පස්සති.'
යමෙක් පටිච්චසමුප්පාදය දකියි ද ඔහු ධර්මය දකියි. යමෙක් ධර්මය දකියි ද ඔහු පටිච්චසමුප්පාදය දකියි.
(මහානට්ඨපදෙම සුත්ත, ම.නි.1, 460 පිට)

'යො ඛො වක්කච්චි ධම්මං පස්සති සො මං පස්සති, යො මං පස්සති සො ධම්මං පස්සති.' (වක්කච්චි සුත්ත, සං.නි.3, 208 පිට)

යමෙක් ධර්මය දකියි ද ඔහු මා (බුදුරදුන්) දකියි. යමෙක් බුදුරදුන් දකියි ද ඔහු ධර්මය දකියි.

'ඇත - නැත' යන අන්තයන්ගෙන් දුරුව මධ්‍ය මාර්ගය නිසි ලෙස මුණ ගැසෙන්නේ පටිච්චසමුප්පාද න්‍යාය මැනවින් ශ්‍රවණය කිරීමෙනි. හේතු එක්වීම වශයෙන් ස්කන්ධ පංචකයේ හටගැනීම (සමුදය) දකින්නා 'නැත' යන උච්චේද අන්තයෙන් (දෘෂ්ටියෙන්) මිදේ. හේතු නිරුද්ධවීමෙන් ස්කන්ධ පංචකයේ වැයවීම (වය=නිරෝධය) දකින්නා 'ඇත' යන ශාශ්වත අන්තයෙන් ද මිදේ. මෙලෙස සම්මාදිට්ඨිය උපදවා ගෙන 'ඇත සහ නැත' යන අන්ත දෙකින් ම එකවර නිදහස්වීමට අවස්ථාව ලැබෙන්නේ පටිච්ච සමුප්පාදය නම් වූ ආර්ය න්‍යාය නිවැරදි ලෙස අසා දැන ගැනීමෙනි (කච්චානගොත්ත සුත්ත, සං.නි. 2, අභිසමය සංයුත්ත, 28 පිට). තව ද සැබෑ ලෙස ධර්මකථිකයකු බවට පත් විය හැක්කේ ද මෙම ආර්ය න්‍යාය මැනවින් දේශනා කිරීම වශයෙනි (ධම්මකථික සුත්ත, සං.නි. 2, අභිසමය සංයුත්ත, 28 පිට). 'දිට්ඨිං ච අනුපගමිම සීලවා...' යනුවෙන් දැක්වෙන පරිදි දෘෂ්ටීන්ට නොපැමිණ (මෙත්ත සුත්ත) සීලයට පැමිණිය හැක්කේ පටිච්චසමුප්පාදය න්‍යාය තේරුම් ගැනීමේ ප්‍රතිඵල වශයෙනි.

පළමුව පටිච්චසමුප්පාදය පිළිබඳ කලාණ මිත්‍ර ඇසුරින් සුතමය ඤාණය ලබා ඉන්පසු එය හැකිතාක් දුරට නුවණින් මෙනෙහි කිරීම් වශයෙන් චින්තාමය ඤාණය දියුණු කර ගනිමින් සතර සතිපට්ඨානය තුළ පිහිටා සීල සමාධි පඤ්ඤා වර්ධනය කර ගැනීම් වශයෙන් භාවනාමය ඤාණය ඇති කර ගැනීම අවශ්‍ය වේ.

'අවිජ්ජා පච්චයා සංඛාරා...' ආදී වශයෙන් විස්තර කෙරෙන පටිච්චසමුප්පාදයේ අංග දෙළොස ආරෝහණ ක්‍රමයට ද අවරෝහණ ක්‍රමයට ද හටගන්නා ක්‍රමයට ද නිරුද්ධ කරන ක්‍රමයට ද විස්තර කර තිබෙනු දක්නට ලැබේ. භාග්‍යවතුන් වහන්සේ චතුරාර්ය සත්‍යාවබෝධයේ දී (උදනපාලියෙහි සඳහන් පරිදි) අවිද්‍යාවේ පටන් ක්‍රමයෙන් දුක හටගන්නා ආකාරය දක්වා තිබෙන අතර ශ්‍රාවකයන්ට එය සත්‍ය ගවේෂණයක් ලෙස පැහැදිලි කිරීමේ දී (විභංග-සං.නි.අභිසමය සංයුත්ත, 2, 4 පිට ආදී සූත්‍රයන්ට අනුව) ජරාමරණාදී වශයෙන් දුනට පෙනෙන දුකෙහි පටන් නොපෙනෙන අවිද්‍යාව දක්වා විස්තර කර තිබෙනු දක්නට ලැබේ.

ජරා - ඒ ඒ සත්ත්වයන්ගේ ඒ ඒ සත්ත්වනිකායෙහි යම් දිරිමක්, දිරෙන බවක්, දන්වැටීම්, කෙස් පැසීම, ඇඟ රැලි වැටීම්, ආයු පිරිහීම්, ඉඳුරන්ගේ පැසීම් ආදියක් වේ ද මෙය 'ජරා' නම් වේ.

මරණ - ඒ ඒ සත්ත්වනිකායෙන් ඒ ඒ සත්ත්වයන්ගේ යම් වෙන්වීමක්, බිඳීමක්, අතුරුදහන් වීමක්, මව්වු නම් වූ මරණයක් කාලක්‍රියාවක් ස්කන්ධයන්ගේ බිඳියාමක්, සිරුර හැර දැමීමක්, ජීවිතීන්ද්‍රියේ සිඳී යාමක් වේ ද මෙය 'මරණ' නම් වේ. ජරාමරණයන්ට හේතුව භවය වන අතර භව නිරෝධයෙන් ජරාමරණ නිරෝධය සිදු වේ.

භව - ලෝකයක් ඇති බවට සිතෙන ස්වභාවය 'භව' නම් වේ. ඒ අනුව කාමභව, රූපභව, අරූපභව වශයෙන් ත්‍රිවිධාකාරයෙන් ලෝකයක් මුණ ගැසේ. මේ තුනේ ම සිටීම සංසාර චක්‍රය තුළ ම සැරිසැරීමකි. බුදුරදුන් ධර්මය දේශනා කළේ මේ ත්‍රිවිධ භවයෙන් ම නිදහස්වීමටයි. භවයට හේතුව උපාදන වන අතර උපාදන නිරුද්ධ කිරීමෙන් භව නිරෝධය සිදු වේ.

උපාදන - තමා වෙත ඇද - බැඳ තබා ගන්නා ස්වභාවය 'උපාදනයයි'. මෙය කාම උපාදන, දිට්ඨි උපාදන, සීලබ්බත උපාදන, අත්තවාද උපාදන වශයෙන් සිව් වැදැරුම් වේ (විභ.ප.1, 246 පිට). උපාදනයන්ට හේතුව තණ්හාව වන අතර තණ්හා නිරුද්ධ කිරීමෙන් උපාදන නිරුද්ධ වේ. මෙම 'උපාදන' යන්න 'අධිමොක්ඛ' (අරමුණෙහි නිශ්චිත බව නොහොත් බැසගත් බව) නමින් ද ඇතැම් තැනෙක ව්‍යවහාර කෙරේ (විභ.ප.1, 290 පිට).

තණ්හා - යමකට සිත ඇලීම, බැස ගැනීම 'තණ්හාවයි'. තවත් පර්යායකට අනුව වේදනාව නිසා පටිස හෙවත් ද්වේශය හටගනී (වේදනා පච්චයා පටිසං, විභ.ප.1, 292 පිට). මෙය ඇස ආදී ඉන්ද්‍රියයන්ට රූපාදි අරමුණු අරභයා සිදු වේ. ඒ අනුව රූපතණ්හා, ශබ්දතණ්හා, ගන්ධතණ්හා, රසතණ්හා, ඵොට්ඨබ්බතණ්හා, ධම්මතණ්හා වශයෙන් සයාකාර වේ (විභ.ප.1, 246 පිට). තණ්හාවට නොහොත් ද්වේශයට හේතුව වේදනාව වන අතර වේදනා නිරුද්ධ කිරීමෙන් තණ්හාව (නෙහොත්) ද නිරුද්ධ වනු ඇත.

වේදනා - සැප දුක් උපේක්ෂා වශයෙන් විඳ ගන්නා ස්වභාවය 'වේදනා' නම් වේ. මෙය කයක් (වේදනාකාය) වශයෙන් දැක්වෙන අතර ඇස ආදි ස්පර්ශයන් විෂයයෙහි වේදනා හටගනී. ඒ අනුව වේදනාව ද සයාකාර වේ. එනම් වක්ඛුසම්ඵස්සජා වේදනා, සෝතසම්ඵස්සජා වේදනා, ඝාණසම්ඵස්සජා වේදනා, ජීවිතාසම්ඵස්සජා වේදනා, කායසම්ඵස්සජා වේදනා, මනෝසම්ඵස්සජා වේදනා වශයෙනි (විභ.ප.1, 246 පිට). වේදනාවට හේතුව ඵස්සය වන අතර ඵස්ස නිරුද්ධ කිරීමෙන් වේදනා ද නිරුද්ධ කිරීමට හැකියාව ලැබේ.

ඵස්ස - ඇස ආදී ඉන්ද්‍රියයන්ට රූපාදි අරමුණු ආපාතගත වීම 'ඵස්ස' = ස්පර්ශ නම් වේ. මෙය එක්තරා කයක් (වේදනාකාය) වශයෙන් සඳහන් වන අතර ඇස ආදී ඉන්ද්‍රිය ඔස්සේ රූපාදි අරමුණු විෂයයෙහි ස්පර්ශය හටගනී. ඒ අනුව ස්පර්ශය ද සයාකාර වේ. එනම් වක්ඛුසම්ඵස්සය, සෝතසම්ඵස්සය, ඝාණසම්ඵස්සය, ජීවිතාසම්ඵස්සය, කායසම්ඵස්සය, මනෝසම්ඵස්සය වශයෙනි. ඵස්සයට හේතුව සලායතන වන අතර සලායතන නිරුද්ධ කිරීමෙන් ඵස්සය ද නිරුද්ධ වේ.

සලායතන - රූපාදි අරමුණු නිපදවන ඇස ආදි ආයතන හය 'සලායතන' = ෂඨායතන නමින් හැඳින්වේ. එම ආයතන හය නම් වක්ඛායතන, සෝතායතන, ඝාණායතන, ජීවිතායතන, කායායතන, මනායතන වශයෙනි. සලායතනයන්ට හේතුව නාමරූප වන අතර නාමරූප නිරුද්ධ කිරීමෙන් සලායතන නිරෝධය ද සිදු වේ.

නාමරූප - 'නාම' යනු වේදනා, සඤ්ඤා, චේතනා, ඵස්ස, මනසිකාර යන පහයි. නැතහොත් වේදනා, සඤ්ඤා, සංඛාර යන ස්කන්ධ තුනයි (විභ.ප., 1, 276 පිට). තවත් පර්යායකට අනුව වේදනා, සඤ්ඤා, සංඛාර, විඤ්ඤාණ යන ස්කන්ධ හතරට ම 'නාම' යන්න ව්‍යවහාර කර තිබේ (විභ.ප.1, 282 පිට). 'රූප' යනු පඨවි, ආපෝ, තේජෝ, වායෝ යන සතර මහාභූත සහ වක්ඛු, සෝතාදි උපාදය රූප විසිහතරයි (විභ.ප.1, 244 පිට). මෙහිලා විශේෂයෙන් රූප නමින් දක්වන්නේ මනෝපරියාපන්න රූපයි. එනම් වක්ඛායතන, සෝතායතන, ඝාණායතන, ජීවිතායතන හා කායායතන යන ආයතනයන්ගේ ඉපදීමයි. ඊට අමතර වූ යම්තාක් චිත්තජ, චිත්තහේතුක, චිත්තසමුට්ඨාන රූප වේද ඒ සියල්ල ද රූප යන්නට අයත් වේ. (විභ.ප., 1, 276 පිට). නාමරූපයන්ට හේතුව විඤ්ඤාණය වන අතර විඤ්ඤාණ නිරුද්ධ කිරීමෙන් නාමරූප ද නිරුද්ධ වේ.

විඤ්ඤාණ - යමක් දැන ගන්නා ස්වභාවය 'විඤ්ඤාණ' = විඤන නම් වේ. ඇස ආදී ඉන්ද්‍රිය ඔස්සේ මෙම දැන ගැනීම සිදු කෙරෙන බැවින් මෙය එම ආයතනයන්ගේ නමින් දක්වා හයාකාර වශයෙන් විස්තර කර තිබේ. එනම් වක්ඛුවිඤ්ඤාණ, සෝතවිඤ්ඤාණ, ඝාණවිඤ්ඤාණ, ජීවිතාවිඤ්ඤාණ, කායවිඤ්ඤාණ, මනෝවිඤ්ඤාණ වශයෙනි (විභ.ප.1, 244 පිට). විඤ්ඤාණයට හේතුව සංඛාර වන අතර සංඛාර නිරෝධයෙන් විඤ්ඤාණය ද නිරුද්ධ වනු ඇත.

සංඛාර - විතර්කනය කිරීම හෙවත් සිතිවිලි 'සංඛාර' = සංස්කාර නමින් ව්‍යවහාර කෙරේ. අවිද්‍යාව නිසා හටගන්නා මෙම සංඛාර 'කායසංඛාර (කායසංචේතනා), වච්චිසංඛාර (වච්චිසංචේතනා), චිත්තසංඛාර (මනෝසංචේතනා)' වශයෙන් තුන් ආකාර වේ. තවත් න්‍යායකට අනුව මෙය පුඤ්ඤාණිසංඛාර (කාමාවචර, රූපාවචර කුසලචේතනා), අපුඤ්ඤාණිසංඛාර (කාමාවචර අකුසල චේතනා), ආනෙඤ්ජානිසංඛාර (අරූපාවචර කුසලචේතනා) වශයෙන් ද දක්වා තිබේ (විභ.ප.1, 244 පිට). සංඛාරයට හේතුව, ආහාරය හෙවත් නිදනය වශයෙන් දක්වා ඇත්තේ අවිද්‍යාවයි. අවිද්‍යාව ඇති කල්හි සංඛාර හටගන්නා අතර අවිද්‍යා නිරෝධයෙන් සංඛාර නිරුද්ධ වේ (විභ.ප.1, 244 පිට).

අවිච්ඡා - ලෝකය හෙවත් දුකෙහි හටගැනීම හා නිරෝධය නොදන්නා ස්වභාවය 'අවිච්ඡා' = අවිද්‍යා නම් වේ. එනම් දුක්ඛ, සමුදය, නිරෝධ, මාර්ග යන චතුරාර්ය සත්‍යය (විභ.ප.1, 244 පිට). නැතහොත් පටිච්චසමුප්පාදය නොදන්නා බවයි, සම්මාදිට්ඨිය නොමැති බවයි. අවිද්‍යාවට හේතුව වශයෙන් දක්වා ඇත්තේ ආසුවයි. ආසුවයට හේතුව අවිද්‍යාවයි. මෙම දෙක අන්‍යෝන්‍ය වශයෙන් ක්‍රියාත්මක වේ.

මේ අනුව අවිද්‍යාව ඇති කල්හි සංඛාර (වේතනා) හටගනී. සංඛාර ඇති කල්හි විඤ්ඤුණ හටගනී. විඤ්ඤුණ ඇති කල්හි නාමරූප හටගනී. නාමරූප ඇති කල්හි සලායතන හටගනී. සලායතන ඇති කල්හි එස්ස හටගනී. එස්ස ඇති කල්හි වේදනා හටගනී. වේදනා ඇති කල්හි තණ්හා හටගනී. තණ්හා ඇති කල්හි උපාදන හටගනී. උපාදන ඇති කල්හි භව හටගනී. භව ඇති කල්හි ජාති හටගනී. ජාති ඇති කල්හි ජරාමරණාදී දුක් සමුදය හටගනී. අවිච්ඡා, සංඛාර ආදී කරුණු මෙහිලා විශේෂ කොට දැක්වුව ද මේ හැම අංගයක් තුළ ම රූපාදී ස්කන්ධ පංචකය ම පවතී. එනම් අවිද්‍යා පාදකව හටගත් අඤ්ඤුණ වර්‍යාව ක්‍රියාත්මක වේ. මධුපිණ්ඩික සූත්‍රයට අනුව අවිද්‍යා සහගත ඇස ඇති කල්හි රූප, වක්ඛු විඤ්ඤුණ, සම්ඵස්ස ආදී අංග ඇති කල්හි අතීත, අනාගත, වර්තමාන රූපාදිය පිළිබඳ ප්‍රපංච ගොඩනැගී ජරාමරණාදී දුක් හටගන්නා ආකාරය විස්තර කර ඇත්තේ ද මේ න්‍යායට අනුගතවයි.

මෙලෙස දුක හටගන්නා වූ අවිද්‍යාව නැති කල්හි (අවිද්‍යාපාදක) සංඛාර, විඤ්ඤුණ, නාමරූපාදී අංග හටනොගත දුකින් නිදහස් වේ (විභංග සූත්ත, සං.නි. 2, අභිසමය සංයුත්ත, 4-6 පිටු). එනම් ඤුණ වර්‍යාවෙන් යුතුව ක්‍රියා කිරීමයි. මේ සඳහා ඇති මාවත වශයෙන් දක්වා ඇත්තේ සම්මාදිට්ඨි, සම්මාසංකප්ප, සම්මාවාචා, සම්මාකම්මන්ත, සම්මාආජීව, සම්මාවායාම, සම්මසති, සම්මාසමාධි වශයෙන් දැක්වෙන ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගයයි (ඤුණවත්ථු සූත්ත, සං.නි. 2, අභිසමය සංයුත්ත, 88-90 පිට). සංක්ෂිප්තව කිවහොත් සතිය හා සම්පජ්ඤාදිය තුළ වාසය කිරීමයි. එනම් සමථ විදර්ශනා මාවතයෙහි අඛණ්ඩව වාසය කිරීමයි. මධුපිණ්ඩික සූත්‍රයට අනුව අවිද්‍යා සහගත ඇස නැති කල්හි රූප, වක්ඛු විඤ්ඤුණ, සම්ඵස්ස ආදී අංග නැති කල්හි අතීත, අනාගත, වර්තමාන රූපාදිය පිළිබඳ ප්‍රපංච ගොඩනොනැගී ජරාමරණාදී දුක් සමුදයෙන් නිදහස්විය හැකි ආකාරය විස්තර කර ඇත්තේ ද මේ න්‍යායට අනුගතවයි.

තව ද 'අවිච්ඡා පච්චයා සංඛාරා ...' ආදී වශයෙන් දැක්වෙන දුකෙහි හටගන්නා ප්‍රතිපදාව මිථ්‍යා ප්‍රතිපදාව ලෙසත් 'අවිච්ඡායත්චේව අසේසවිරාගා නිරෝධා සංඛාර නිරෝධෝ ...' ආදී වශයෙන් දැක්වෙන දුක නිරුද්ධ කරන ප්‍රතිපදාව සමයග් ප්‍රතිපදාව වශයෙන් ද දක්වා තිබේ (පච්චද සූත්ත, සං.නි. 2, අභිසමය සංයුත්ත, 8 පිට). අවිද්‍යාදී හේතු ඇති කල්හි දුකෙහි හටගැනීමත් අවිද්‍යාවේ නිරෝධයෙන් දුකෙහි නිරෝධයත් තේරුම් ගැනීමේ ප්‍රතිඵල වශයෙන් සත්ත්ව පුද්ගල දෘෂ්ටියට නොවැටී හේතුඵල සිද්ධාන්තය මැනවින් තේරුම් ගැනීමට හැකියාව ලැබේ. එවිට මේ දුක තමා විසින් නිර්මාණය කරන ලද්දක් හෝ අනෙකකු විසින් නිර්මාණය කරන ලද්දක් හෝ වශයෙන් දෘෂ්ටියකට නොපැමිණේ. හේතු ඇති කල්හි දුක හටගෙන හේතු නිරුද්ධ වීමෙන් දුක නිරුද්ධ වන බව ප්‍රත්‍යක්ෂ වේ (අචේලකස්සප සූත්ත, සං.නි. 2, අභිසමය සංයුත්ත, 30 පිට). මේ අවබෝධයත් සමඟ තමා අතීතයේ සිටියා ද නැද්ද අනාගතයෙහි සිටින්නේ ද නැද්ද ආදී සියලු මතවාද සමනය වේ (පච්ච සූත්ත, සං.නි. 2, අභිසමය සංයුත්ත, 42 පිට). තව ද තමාගේ සිත - කය තමා විසින් කරන ලද්දක් හෝ අනෙකකු විසින් කරන ලද්දක් හෝ නොව හේතුඵල සිද්ධාන්තය මත නිර්මාණය වූවක් ය යන අවබෝධය ද මෙමගින් පසක් වේ (තතුම්භ සූත්ත, සං.නි. 2, අභිසමය සංයුත්ත, 100 පිට).

දුකෙහි හටගැනීම හා නිරෝධය පිළිබඳ මෙම සුවිශේෂී අවබෝධය අප ගෞතම සම්මා සම්බුදුරජාණන් වහන්සේට මෙන් ම විපස්සී, සීඛී, චෙස්සභු, කකුසද, කෝනාගමනන, කස්සප යන පෙර වැඩ සිටි බුදුරජාණන් වහන්සේලාට ද ඒ අයුරින් අවබෝධ වූ ආකාරය විස්තර වේ. එපමණක් නොව ලොව පහළ වන සියලු සම්මා සම්බුදුරජාණන් වහන්සේලා අවබෝධ කර ගන්නා ප්‍රධාන කරුණ ද මෙයයි. එබැවින් පෙර බුදුවරුන් ද ප්‍රත්‍යක්ෂ කළ පටිච්චසමුප්පාද සංඛ්‍යාත මෙම මාවත පුරාණ මාවතක් වශයෙන් විස්තර කර තිබේ (නගර සූත්ත, සං.නි. 2, අභිසමය සංයුත්ත, 162 පිට).

පටිච්චසමුප්පාදයේ දැක්වෙන අවිච්ඡාදී අංග එක් විත්තක්ෂණයක් තුළට මෙන් ම අතීත - වර්තමාන - අනාගත යන කාලයන්‍යයට ද ගොනු කළ හැකිය. කාලත්‍රයට අනුව පටිච්චසමුප්පාදය විස්තර කිරීමේ දී අතීත හේතු, වර්තමාන ඵල, වර්තමාන හේතු, අනාගත ඵල වශයෙන් සතරාකාරයකට විස්තර කර තිබේ.

අතීත හේතු	අවිජ්ජා, සංඛාර, තණ්හා, උපාදාන, භව
වර්තමාන ඵල	විඤ්ඤාණ, නාමරූප, සළායතන, එස්ස, වේදනා
වර්තමාන හේතු	අවිජ්ජා, සංඛාර, තණ්හා, උපාදාන, භව
අනාගත ඵල	විඤ්ඤාණ, නාමරූප, සළායතන, එස්ස, වේදනා

අතීතයේ පැවැති අවිජ්ජා, සංඛාර, තණ්හා, උපාදාන, භව යන හේතුවලට අනුරූපව වර්තමාන ජීවිතය හේවත් විඤ්ඤාණ, නාමරූප, සළායතන, එස්ස, වේදනා යන ස්කන්ධ පංචකයක් නිර්මාණය වේ. අප ඇස, කණ ආදී ඉන්ද්‍රිය ඔස්සේ රූප, ශබ්දදී අරමුණු මුලින් ස්පර්ශ කිරීමේ දී හටගන්නේ මෙයයි. මෙය ලෝභ, දෝස, මෝහ යන හේතූන්ගෙන් තොර වූවකි. එය ඇතැම් තැනෙක දුක්ඛ සත්‍යය වශයෙන් ද දක්වා තිබේ. මෙම ස්කන්ධ පංචකය අවිද්‍යාදී අනුසය ඇතිව ස්පර්ශ කළ විට වර්තමාන හේතු නිර්මාණය වේ. එනම් ස්කන්ධ පංචකය ම පංචුපාදනස්කන්ධයක් බවට පරිවර්තනය කර ගනී. මෙලෙස අවිජ්ජා, සංඛාර, තණ්හා, උපාදාන, භව යන හේතු පහළ කළ හොත් අනාගතය නිර්මාණය වේ. එවිට විඤ්ඤාණ, නාමරූප, සළායතන, එස්ස, වේදනා යන ඵලයන් භුක්ති විඳීමටත් දුක් ස්පර්ශ කිරීමටත් සිදු වේ. එක විත්තක්ෂණයක් තුළ වුව ද මෙම අංග සියල්ලෙහි සම්බන්ධය විස්තර කළ හැකි ය. එනම් මධුපිණ්ඩික සූත්‍රයෙහි දැක්වෙන පරිදි අවිද්‍යා සහගතව ඇස උපන් කල්හි රූපය, වක්ඛු විඤ්ඤාණ, වක්ඛු සම්පස්සය ආදී අංග ගොඩනැගී ප්‍රපංච නිර්මාණය වේ. ලෝකයා දුක් තුළ වාසය කරයි 'දුක්ඛෙ ලෝකො පතිට්ඨිතො... යනුවෙන් දැක්වෙන්නේ අවිද්‍යා සහිත ලෝකයා දුක් තුළ වාසය කරන ආකාරයයි. සංසාරය නිර්මාණය වන්නේ මේ අයුරිනි. එමෙන් ම අවිද්‍යාවෙන් තොරව ඇස, රූපාදී කරුණු ස්පර්ශ නොකළ හොත් ප්‍රපංච ගොඩනොනැගී දුකින් නිදහස්වීමට ද අවස්ථාව උදාවේ. මෙම සංසාරයෙන් මිදිය හැක්කේ මෙම සිද්ධාන්තය මැනවින් තේරුම් ගෙන සිල, සමාධි, පඤ්ඤා යන ත්‍රිවිධ ශික්ෂාවෙහි අඛණ්ඩව නියැලීමෙහි ප්‍රතිඵල වශයෙනි. එහි ප්‍රතිඵල වශයෙන් සද්ධා, විරිය, සති, සමාධි, පඤ්ඤා යන ඉන්ද්‍රිය ධර්ම පරිපූර්ණත්වයට පත් වේ.

අතීත	1. අවිජ්ජා 2. සංඛාර	කර්ම භව
වර්තමාන	3. විඤ්ඤාණ 4. නාමරූප 5. සළායතන 6. එස්ස 7. වේදනා	උත්පත්ති භව
	8. තණ්හා 9. උපාදාන 10. භව	කර්ම භව
අනාගත	11. ජාති 12. ජරාමරණ	උත්පත්ති භව

විඤ්ඤාණ - නාමරූප සම්බන්ධය

පටිච්චසමුප්පාදයේ අංග එකිනෙකට දම්වැලක් සේ සම්බන්ධව පවතී. අවිද්‍යාව සංස්කාරයටත් සංස්කාරය අවිද්‍යාවටත් .... ආදී වශයෙනි. මෙහිලා අවිද්‍යාවේ පටන් උපාදාන දක්වා අංග නවය එකිනෙකට අන්‍යෝන්‍ය වශයෙන් සම්බන්ධ වේ. උපාදාන සිට සෙසු අංග උපාදාන පච්චයා භවො, භව පච්චයා ජාති, ජති පච්චයා ජරාමරණං වශයෙන් එක් දිශාවකට පමණක් සම්බන්ධ වේ. ඒ අතර විඤ්ඤාණ - නාමරූප දෙකෙහි සම්බන්ධය සූත්‍ර කිහිපයක ම විශේෂයෙන් අවධාරණය කර තිබෙනු දක්නට ලැබේ (...යදිදං නාමරූපං සහ විඤ්ඤාණේන අඤ්ඤාමඤ්ඤාපච්චයනාය පවත්නති' මහානිදන සූත්‍රය, දී.නි.2, 94 පිට). නලකලාප සූත්‍රයෙහි දැක්වෙන

පරිදි එකිනෙකට හේතුව කොට සිටුවා ඇති බව මිටි දෙකක් එකිනෙක ආධාරයෙන් පවතින්නාක් මෙන් නාමරූප - විඤ්ඤාණ දෙක එකිනෙකට උපකාරවත් ව පවතී. මෙලෙස නාමරූප හා විඤ්ඤාණ යන අංග දෙක විශේෂයෙන් අවධාරණය කිරීමට ප්‍රධාන හේතුව වන්නේ එක් භවයකින් තවත් භවයකට ප්‍රතිසන්ධි ගැනීමේ දී මේ අංග දෙක පැහැදිලි කාර්යභාරයක් සිදු කරන හෙයිනි.

මහානිදන සූත්‍රයෙහි දැක්වෙන පරිදි 'විඤ්ඤාණය මච්ඤාසෙහි බැස නොගන්නේ නම් නාමරූපයන්ගේ පහළවීමක් නොවේ' (...විඤ්ඤාණං ච හි ආනන්ද මානුකුච්ඡස්මිං න ඔක්කමිස්සථ, අපි නු ඛෝ නාමරූපං මානුකුච්ඡස්මිං සමුච්චිස්සථාති)? 'නො හෙතෙං හන්තේ'. විඤ්ඤාණය මච්ඤාසකට බැස ගත්ත ද එම විඤ්ඤාණය නැවත මච්ඤාසින් ඉවත් වන්නේ නම් නාමරූපයන්ගේ වැඩිදියුණුවක් ද සිදු නොවේ ('විඤ්ඤාණං ච හි ආනන්ද මානුකුච්ඡං ඔක්කමිත්වා වොක්කමිස්සථ, අපි නු ඛෝ නාමරූපං ඉත්ථන්තාය අනිනිබ්බන්තිස්සථාති' 'නො හෙතෙං හන්තේ'). තවද විඤ්ඤාණය සිදී ගියහොත් නාමරූපයන්ගේ වර්ධනයක් හෝ කිසියම් තමක් ඇති පුද්ගලයකුගේ නිර්මාණය සිදු නොවනු ඇත (මහානිදන සූත්ත, දී.නි.2, 92 පිට). සළායතන, එස්ස ආදි සෙසු අංගයන්හි ක්‍රියාකාරීත්වය සිදු වන්නේ නාමරූප විඤ්ඤාණ දෙකෙහි ස්ථාවර ක්‍රියාකාරීත්වය මතයි. මෙයින් පැහැදිලි වන්නේ නාමරූප මච්ඤාසෙහි බැස ගැනීමටත් එය වර්ධනය වීමටත් විඤ්ඤාණය ඍජු දායකත්වයක් දක්වන බවයි.

පටිස සම්ඵස්සය හා අධිවචන සම්ඵස්සය

දීඝනිකාය මහානිදන සූත්‍රයෙහි පටිච්චසමුප්පාදය විස්තර කිරීමේ දී විශේෂ කරුණක් සාකච්ඡාවට භාජනය කොට තිබේ. එනම් පටිසසම්ඵස්සය හා අධිවචන සම්ඵස්සයයි. පටිස සම්ඵස්සය යනු ඇස, කන, නාසය, දිව, කය යන ආයතන පහට රූප, ශබ්ද, ගන්ධ, රස, ඵොට්ඨබ්බ යන අරමුණු ස්පර්ශ වීමයි. මෙය රඵ ස්පර්ශය වශයෙන් සඳහන් වේ. අධිවචන සම්ඵස්සය යනු මනින්ද්‍රියට ධර්මාලම්භන අරමුණු වීමයි. මෙය සුඛුම (සියුම්) ස්පර්ශය වශයෙන් දැක්වේ. සාමාන්‍යයෙන් යමෙකු ජීවත්වීම යනු ඇස, කන, නාසය, දිව, කය, මනස යන ඉන්ද්‍රිය හයට රූප, ශබ්ද, ගන්ධ, රස, ඵොට්ඨබ්බ, ධම්ම යන අරමුණු ස්පර්ශ වීම් වශයෙන් අද්දකීම් ලැබීමයි. මෙම ආයතන හය හා ඊට ගෝචර වන බාහිර අරමුණු හැර ජීවිතයෙහි වෙනත් කිසිවක් නොමත. පුද්ගලයාගේ සමස්ත ජීවිතය මෙම ආයතන මත රඳ පවතී.

මහානිදන සූත්‍රයේ 'නාමරූපපච්චයා ඵස්සෝ' යන විග්‍රහයෙහි දී දැක්වෙන විශේෂ කරුණක් වන්නේ පටිස සම්ඵස්සය අධිවචන සම්ඵස්සයටත් අධිවචන සම්ඵස්සය පටිස සම්ඵස්සයටත් බලපාන ආකාරයයි.

රූපකායෙ අධිවචනසම්ඵස්සය:

'යෙහි ආනන්ද ආකාරෙහි යෙහි ලිඛිගෙහි යෙහි නිමිත්තෙහි යෙහි උද්දේසෙහි නාමකායස්ස පඤ්ඤන්ති හොති, තෙසු ආකාරෙසු තෙසු ලිඛිගෙසු තෙසු නිමිත්තෙසු තෙසු උද්දෙසු අසති අපි නු ඛෝ රූපකායෙ අධිවචනසම්ඵස්සො පඤ්ඤායෙථාති? 'නො හෙතෙං හන්තේ'

'ආනන්ද, යම් ආකාරයන්ගෙන් යම් ලිඛිගයන්ගෙන් යම් නිමිතිවලින් යම් උද්දේසයන්ගෙන් නාමකයට ප්‍රඥප්ති වේද, ඒ ආකාර ලිඛිග නිමිති උද්දේස නැති කල්හි රූපකායෙහි අධිවචන සම්ඵස්සය පැනවීමක් වන්නේ ද? ස්වාමීනි, එසේ නොවන්නේ ය'.

මෙයින් ප්‍රකට කෙරෙන්නේ ආයතන කුසලතාව ඇති කර ගත යුතු ආකාරයයි. අවිද්‍යා සහගතව අපි ඇස, කන ආදි කිසියම් ආයතනයකින් රූප, ශබ්දදී අරමුණක් ගත් විට එය සෙසු ඉන්ද්‍රියයන්ට සම්බන්ධ කර බලන්නෙමු. නිදසුනක් ලෙස මලක් දුටු විට එය තමාගේ මනසේ අතීත අද්දකීම් සමඟ මුසු කොට නව සංස්කාරයක් ගොඩනගා ගනී. අවිද්‍යා සහගත මනසේ ස්වභාවය මෙයයි. එවිට ඉන්ද්‍රිය මගින් ගන්නා අරමුණු විෂයයෙහි ඇලීම්, ගැටීම් හෝ උපේක්ෂා හටගනී. මේ කුමක් ස්පර්ශ කළ ද අපි දුකින් නොමිඳුණාහු වෙමු. ආයතන කුසලතාව යනු දුක හටගන්නා මෙම ආකාරය මැනවින් නුවණින් දක ඇස, කන ආදි ඉන්ද්‍රිය මගින් රූප, ශබ්ද ආදි අරමුණ ගන්නා විට එය වෙනත් ආයතනයකට ගැට නොගසා ඒ ආයතනය තුළදී ම නිරුද්ධ වන දර්ශනයකින් හා සිහියකින් යුතුව සිටීමයි. මෙහි දී විශේෂයෙන් රූපකායේ අධිවචන සම්ඵස්සය පැනවීම වශයෙන් දක්වා ඇත්තේ ඇස, කන, නාසය, දිව, කය යන ඉන්ද්‍රිය පහට පටිසසම්ඵස්ස වශයෙන් අරමුණු ගෝචරවීමේ දී එය මනින්ද්‍රියට ගැටගැසීම් ස්වභාවයයි. යමෙක් මෙය නුවණින් දුටුව හොත් ඔහු ඇස, කන ආදි පංච ඉන්ද්‍රියයන්ගෙන් ගන්නා අරමුණු ඔස්සේ මනසට බැස ගැනීම නොකරයි. එවිට ඔහුගේ අවිද්‍යා සහගත ස්පර්ශය

දුරුවූයේ වෙයි. දුක නිර්මාණය වන පටිච්චසමුප්පාද න්‍යායයෙන් නැතහොත් සංසාර චක්‍රයෙන් ඉවත් වූයේ වෙයි. එවිට ජරා, මරණාදී ස්වභාවයන් තමාගේ කර නොගනී. දුකින් නිදහස්වූයේ සිහිල් භාවයට පත් වූයේ වෙයි.

නාමකායේ පටිසසම්ඵස්සය:

'යෙහි ආනන්ද ආකාරෙහි යෙහි ලිඛිගෙහි යෙහි නිමිත්තෙහි යෙහි උද්දේසෙහි රූපකායස්ස පඤ්ඤන්ති හොති, තෙසු ආකාරෙසු තෙසු ලිඛිගෙසු තෙසු නිමිත්තෙසු තෙසු උද්දෙසු අසති අපි නු ඛෝ නාමකායෙ පටිසසම්ඵස්සො පඤ්ඤයෙථාති? 'නො හෙතං හන්තෙ'

'ආනන්ද, යම් ආකාරයන්ගෙන් යම් ලිඛිගයන්ගෙන් යම් නිමිතිවලින් යම් උද්දේසයන්ගෙන් රූපකයට ප්‍රඥප්ති වේද, ඒ ආකාර ලිඛිග නිමිති උද්දේස රූප කයට නැති කල්හි නාමකයෙහි පටිසසම්ඵස්සය පැනවීමක් වන්නේ ද? ' යනුවෙන් භාග්‍යවතුන් වහන්සේ ප්‍රශ්න කළ විට ආනන්ද මාහිමියන් පිළිතුරු දෙන්නේ 'ස්වාමීනි, එසේ නොවන්නේ ය'. යනුවෙනි.

මෙයින් පැහැදිලි කෙරෙන්නේ රූපයන් පිළිබඳව ලිඛිග, නිමිති, උද්දේස ආදී වශයෙන් ප්‍රඥප්ති ඇති විට සිතට ධම්මාලම්බන අරමුණු වූ විට ඒ ඔස්සේ රූප, ශබ්දදී පංච විඤ්ඤාණයට ලක්වන අරමුණු විෂයයෙහි සිත බැස ගන්නා බවයි. එනම් අවිද්‍යා සහිතව සිටින විට සිතට කිසියම් සිතිවිල්ලක් පැමිණීමේ දී එය බාහිර රූපයකට බැඳ ගන්නා බවයි. එවිට සිත බාහිර අරමුණුවල බැස ගනියි. නිදසුනක් වශයෙන් තම මව සිහි වූ විට මවගේ රූපය, ඇයගේ කටහඬ ආදිය පිළිබඳව සිත බැස ගැනීමයි. ලුණු සිහිවූ විට ලුණු කැටයක් මැවී පෙනෙන ස්වභාවයයි. මෙලෙස සිතට සිතිවිලි නැගෙන විට ඒ ඔස්සේ රූප නිර්මාණය කිරීම් වශයෙන් පටිසසම්ඵස්සය කරා යාම අවිද්‍යා සහගත මනසේ ස්වභාවයයි. එවිට දුකින් නොමිඳුණේ ජරා, මරණාදී දුක් ස්පර්ශ කරමින් සිටී. එසේ නොවීමට නම් සිතට සිතිවිල්ලක් පැමිණි සැණින් ම එය සිත තුළ ම නිරුද්ධ වන දර්ශනයකින් යුතුව සිටීම අවශ්‍ය කෙරේ. 'විඤ්ඤානෙ විඤ්ඤානමන්තං....' යනුවෙන් දැක්වෙන්නේ මෙම ආයතන කුසලතාවයි. එවිට සිතට නැගෙන අරමුණු බාහිර රූපයට බැඳ, බැස ගන්නා ස්වභාවයෙන් මිඳෙයි. විද්‍යා සහගතව මෙලෙස සිහියෙන් හා නුවණින් ක්‍රියා කිරීමෙන් පටිච්චසමුප්පාදය වක්‍රයෙන් මිදී දුකින් නිදහස්වීමට අවකාශ සැලසේ.

මේ සඳහා හැම මොහොතක ම පටිච්චසමුප්පාද වක්‍රය සකස්වන ආකාරය පිළිබඳ මනා අවබෝධයකින් හා සතිසම්පජඤ්ඤයෙන් ක්‍රියා කිරීම අවශ්‍ය කෙරේ. ක්‍රමයෙන් දුකින් නිදහස්වීමට අවකාශ ලැබෙන්නේ මෙහි අධිශ්චච යෙදීමේ ප්‍රතිඵල වශයෙනි. ඒ සඳහා අප සතු සියල්ල කැප කළ යුතුව ඇත. ලැබූ මේ උතුම් ක්ෂණ සම්පත්තිය අහිමිවීමට ප්‍රථම හැකිතාක් දුරටත් ශ්‍රද්ධාදී ඉන්ද්‍රිය ධර්ම දියුණු කළ යුතු ය. ඒ සඳහා තෙරුවන් සරණින් ඔබ සැමට සියලු කායික මානසික සුවපත් බව ලැබේවා.

*'අන්තදීපා භික්ඛවෙ විහරථ අන්තසරණා න අඤ්ඤාසරණා' !
'ධම්මදීපා භික්ඛවෙ විහරථ ධම්මසරණා න අඤ්ඤාසරණා' !*

තමා තමාට දිවයිනක්, පිළිසරණක් කොට ගෙන වාසය කරන්න. අන් සරණක් නොමැත.
ධර්මය දිවයිනක්, පිළිසරණක් කොට ගෙන වාසය කරන්න. අන් සරණක් නොමැත.

ඔබ සැමට තෙරුවන් සරණයි !

එක්සත් ජනපදයේ කොවිතාහි ලොස් ඇන්ජලිස් බෞද්ධ විහාරස්ථානයේ

සත් දින ධර්ම සම්භාෂණය 06 වන දේශනය

බු.ව. 2563 මැදින් / 2020 මාර්තු මස 06 වන කිවි දින